

О. В. Буцько, Т. В. Пастушенко

Перевірконо-фільтраційні табори НКВС СРСР

ПЕРЕВІРЧОНО-ФІЛЬТРАЦІЙНІ ТАБОРИ НКВС СРСР — місця утримання й перевірки радянських [військовополонених](#) та [«оточенців](#)». Їх класифікували як «колишніх військовослужбовців» або «спецконтингент», хоча щодо них жодних судових чи адміністративних рішень не ухвалювали. Створені 6 січня 1942, структурно належали до управління у справах військовополонених та інтернованих НКВС СРСР. 19 липня 1944 їх передано у підпорядкування ГУЛАГу НКВС СРСР. 28 серпня 1944 організовано відділ спецтаборів НКВС СРСР, 20 лютого 1945 його перейменовано у Відділ перевірконо-фільтраційних таборів НКВС СРСР (начальник — генерал-майор М. Шитіков). 22 січня 1946 Відділ розформовано, його функції передано ГУЛАГу НКВС СРСР. На час розформування діяли 29 перевірконо-фільтраційних таборів, з них 4 — на українських землях: № 258 (Харків), № 0310 (Ворошиловград, нині Луганськ), № 240 (Сталіно, нині Донецьк), № 0327 (Київ), № 0332 (Лівадія, нині АР Крим).

Порядок організації і проведення перевірки регламентовано постановами Державного комітету оборони СРСР № 1069сс від 27 грудня 1941 та РНК СРСР № 1166-344сс від 24 січня 1944, згідно з якими всі військовослужбовці радянської армії, що були в полоні, через збірно-пересильні пункти мали надходити до спецтаборів НКВС на перевірку, звідти — до військкоматів для відправки до армії або, частково, на роботу в промисловість. Усі спецтабори НКВС СРСР організовували при промислових підприємствах, під час перевірки військовослужбовців, окрім офіцерського складу, використовували на роботах. Упродовж війни змінився порядок проходження перевірки.

Згідно з постановою Державного комітету оборони СРСР від 4 листопада 1944, звільнених із полону радянських військовополонених і цивільних осіб призовного віку направляли до запасних частин Червоної армії, минаючи спецтабори. Проте до спецтаборів НКВС (від лютого 1945 — перевірконо-фільтраційні табори НКВС) направляли «злочинні елементи» з числа військовополонених та репатріантів для більш прискіпливої перевірки. Спецконтингент поділяли на 3 облікові групи: військовополонені й «оточенці»; рядові поліцейські, сільські старости та ін. цивільні особи, підозрювані у колаборантстві; цивільні

особи (чоловіки) призовного віку, які проживали на окупованих територіях, зайнятих противником. Перевірку впродовж 1—2-х місяців здійснювали органи «Смершу» наркомату оборони СРСР. На 1 жовтня 1944 через спецтабори пройшло 354 590 осіб, з них після перевірки направлено до армії — 249 416, у трудові батальйони та в охорону таборів НКВС — 36 630, заарештовано органами «Смершу» — 11 566 осіб, вибуло з різних причин (зокрема у шпиталі) та померли 5347 осіб, знаходилася у спецтаборах на перевірці 51 651 особа (з них 5657 офіцерів).

Після постанови Державного комітету оборони СРСР № 9871с від 18 серпня 1945 про направлення спецконтингентів («власівців», осіб, які служили у німецькій армії, стройових формуваннях, легіонерів і поліцейських) на розселення у північні райони країни на становищі спецпереселенців із закріпленням у місцях розселення на 6 р., перевірконо-фільтраційні табори передано до складу ГУЛАГу. На січень 1946 у перевірконо-фільтраційних таборах утримували 129 937 осіб.

Рекомендована література

1. Лубянка: ВЧК—ОГПУ—НКВД—НКГБ—МГБ—МВД—КГБ: 1917—1960: Справоч. 1997;
2. Дембицкий Н. П. Судьба пленных // Война и общество, 1941—1945. Кн. 2. 2004;
3. Иванова Г. М. История ГУЛАГа, 1918—1958: Социально-экономический и политико-правовой аспекты. 2006 (усі — Москва).

Бібліографічний опис:

Перевірко-фільтраційні табори НКВС СРСР / О. В. Буцько, Т. В. Пастушенко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2025. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-890025>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).